

Империалистическe государство хоорндк сөрүд йовдл

Одга цагт нарт-дэлхэн империалистическe государство дотр байд байр юмны — хооронд тар уга байгаа.

Капиталистическe ори-нутгуд, социалистическe лагерин государство дотор байд, бийн хооронд хэд чиги нэмэгдэ байд, нэгдэ гаргасн байна. Тэдн хооронд экономическe күрэгтэй төрүүд бидр бин, хэрэ уламжлал хурдтай йовна.

Советск Союзин Коммунистическe партин XXI хургин документ, нарт-дэлхэн хоёр систем социалистическe болн капиталистическe халхар байд государствоны байд ямарын нэг нэгдэсн байрар бидр йовхиг үйлэгдэж, дэлгэж өгдөг. Ур Н. С. Хрущевин хесн домладар гаргасн шийдвэр амгид колддгийн.

«Социалистическe ори-нутгудин экономическe бод-бодгид байд байр юмны — эн ори-нутгуд ямарын бид хутган, улс хооронд нийцдэг байдн батрууд нэгдэсэн. Капиталистическe ори-нутгуд болха, манас нел талдан байр кесвэ байцгийн. Негнэсэн эд-таврн, хот-хоолн гаргэж дөсгөлд, байджад архад, на-адисн түүхэн үлэ үлд, икар барн, орулар дорддэ кедж, хурго болж, цүүгэ татхана.

Капиталистическe ори-нутгуд дэинд хөөн ягдэ байд бодгийн хэлдэ, КПСС-н XXI хургин шийдвэр дэгтэ гаргэжана. Империалистическe государствос ага чиги хооронд эн байд эвс уга. Эдн ямард өргө-өгч тин юмн Эврийн эд-таврн талдан ори-нутгуд үйлэгдэ хурдтай, икар олэ үлэ үлддэ, күүн газрасн хийдэр эд-тавр гаргэж юм агад, түүгэ хурдтай болн эд-тавр кедж гаргэж түүгэ холван дэидж үйлэгдэж хэрү хурдтай, олондн хооронд кемжидэ, керхидэ байцгийн. Эн тустан Англэ Америк хоёр хооронд йнр тар уга байдн. Социалистическe ори-нутгуд икар бодж, өргөж йовхиг үлдэ, чидэсэн йгдэ, нэг-нэгдэсэн сэн, эн байдэр сэдхдэн. Волн, капиталистическe государствос хооронд гар угагтар байдн хайн уга юмн. Эс тэмгэж байдн, капиталистическe байд байдн уга юмн. Капиталистическe государствосн көрөгч тин юмн.

Империализм үйдэж гарснас на-аран ода күртэ нидж икар газарын рынж бөгдөждэ түрдэ уга юмн. Одга цагта бид империализм нидж икар бинн-газрын нутгудин рынж көргөждэ түрдэ уга юмн. Тийгдгн, олон учра, Оман капитализмын хал-ху йовсн, дэндэ болн Европар байд эвэр олон ори-нутгуд, ода капиталистическe гарад, социализмын халхур эрв. Тийгдэ, тэдн урдн кедж йовсн гаргэж, хурдтай йовсн юмн капитализмыс гарад, социализм бос эрв. Зэрэ үгтэй, бинн байд ори-нутгун үйлэгдэ йовсн государствос, ода суудаж гарсн учра, тэдн эврийн промышленность гаргэж дэлгэжэ, капитализмын эд-таврн, гаргэсн юмны эвд газр баг-гэв. Капиталистическe ори-нутгуд дэинд бөхдэр кедж, эр-эв, бу-сөлн икар гаргэсн учра, олон-амтд керг-тэ юм хурдтай агад аргын баг-гэв, капитализм улс газарин ордр сэн арсн кедж болн шин бидр хийцдэн.

Дэн уурлас нааран Америкни (Соединенн Штате олон капиталистическe ори-нутг түрү үйдэ гаргэж юмн баг-гэж эдла, эврийн промышленность гаргэсн эд-тавр газр рэн олар, икар йовууд бол.

Дэинд хөөн тар государствос асрад күч агад, тэдн дотр Деед Германи, Англэ, Франц, Японь газарын гаргэж арсн кедж эд-таврн бодж, талын орда сийнэр гүүгэ сэдхэнэ. Тэр учра, Америк бинн өөр ори-нутгуд гаргэж, халхар нойдж, гүүгэ кедэсн цаг байдэ олондэ йовна. 1947 джид, США ганцарн нарт-дэлхэн ори-нутгудин газарын гаргэж эвдэж хурд гүүгэинэ 32 процент күргэж гүүгэсн болла, 1958 джид тэдн хөөн 18,5 процент күрч баг-гэв. Тэр бийн, америкни монополист бонхларн йд-нарт дэлхэн рынж нойрха байдн. США-н дару хоёрдч болж Англэ йовна. 1958 джид Англин хөөн — 9,7 процент күрч.

Шидэргэ, Деед Германи Японь хоёр нарт дэлхэн экономическ рынж күч авч йовла, наад капиталистическe ори-нутгуд — Англэ, Франц, Итали гурн чидэн баг-гэв йовна. Англин хөө нарт дэлхэн капиталистическe экспорт 1949 джид 12 процент байдэсн, 1958 джид 9,7 процент күрч доратган юм. Тэр цагын эртд Деед Германи хөө 2 процентэс 9,7 процент күрч бс. Японь ори-нутг болла, дэинд бин байдн хөөн күрч-гэж уга болч чиги, бидэ цагт нарт дэлхэн капиталистическe экспорта нур капиталистическe ори-нутг дунд, тэ-днэ йддэж йовна. Номгын болн Индия далан халхар улс күч авчана.

Одга цагт, Деед Европд тогтдож «олон рынж», гүдг нэртэй төрөс авч, капиталистическe монополиз хооронд

газарын гаргэж хурдтай үскар бс чиги тар уга байдн бсд йовна. Деед Германи, Франци, Итали нийцэ, Валлийн болн Голланди монополиз улс, тар «олон рынж» тогтохалар, Англин шахад газарын эд-таврн авч оч хурдтай газарын бодж болч гүдэ нийцэнэ. Тэинд тийгдэ салсн манан америкни монополиз улсын уламжлал гаргэж нийцэ-хийн. Америкни монополист тар «олон рынж» дөвс агад газарын хурд юмн нийцэ дээрн, Деед Европнн экономикд батрж авч аргэ хийдэнэ. Тийгдэ байдэсн, Англин монополист тэдн омонс, байдн баг-гэж, аргэсн хийцдэн. «Олон рынж» бинн Англин нэгдэ, «олон рынж» гала үлдсн 6 ори-нутгун нийцэ гаргэж тулца.

Тэр ори-нутгуд — Швейцар, Норвег, Дани, Швейцар, Австри, Португали — зурган.

Нарт дэлхэд босн хоёрдч дэинд хөөн, нарт-дэлхэд байдн сэрэ империалистическe государствос хооронд хомжидла, Америк оло, орута болж гарна. Англэ, Франц, Японь гурн тар ховдгэсн гүдгэ гаргэсн юмн. Нарт дэлхэд байдн сэрэ көрөгч тин юмн кесн нэг хөөн америкни болн англин монополист эвдэж өднэ, тар дотр америкни монополист хав-таластическ нарт дэлхэн сэрэсн көрөгчн гарган орулач ачидж.

Капиталистическe болн колонизальн ори-нутгуд газарин эрд байд 22 эвсн промышлен болн стратегическ сэрэсн өрлэ шалху америкни монополистическ капиталын үйлэгдэ байдэн. Берк кергэ, олон эвсн сэрэсн көрөгчд англин болн францин капитал эвдэгдэ байдэж суудж йовна.

Уга-ядуны нк болн колонизальн ори-нутгуд байд сэрэсн көрөгч эвдэж авчн кергэ, дэн чидэсэн нааран империалистическe государствос хооронд тар уга байдэнэ. Юмн түрүмэ тар тустан нутгар байдэ Америк Англэ хоёр. Тэр сэрэсн икар эвдэж авч монополист, нк-гид барн авч, сэн олэ үлдэ. Обр болн Дунд Дорд-уцт, үлгүрн, америкни монополист тар ори-нутгудин сэрэсн көрөгч-гэс олэ үлэ 1,7 миллиард доллар гаргэж; джид болган 1 миллиард доллар олэ үлдэ. Обр Дорд үлгн нөгж, нэг баррель гаргэж ачидж болн эвэртын америкни, англин, голланди компанис 10 цент гару гаргэж, тудхларн 76 центэс давуудж үн авдэж.

Империалистическe ори-нутгуд хооронд кемжидэ, керхидэ, тар уга байдэ учр, Обр Дорд үлгн газрасн гаргэж авч нефть гаргэж эвдэж, нк олэ үлэ зүтгэж йовдэ. Дэинд хөөн эн ноолонд США джидж йовна. Дэинд бин цагт, Обр Дорд үлгн нефть Англэ шугтгэсэн икар эвдэж гаргэж авч йовсн. Тийгдэ нефть гаргэж ачидж кергэ Англэ 60 процент гаругын оруудж бид болла, 1955 джид тар хөөн 10 процент күртэ доратган юм. Тэр цагта США оруудж бсн хөө, дэинд бин 30 процент байд болла, 1955 джид 64 процент күрч бс.

Нарт дэлхэд социалистическe систем тогтд, империализмын колонизальн систем халхурдэ цагт, нур капиталистическe государствос — США, Англэ, Франц, Деед Германи, Японь, Итали, — оургэсэн капиталын газарин ордр гаргэж олэ үлэсн тэ-гэж олэ США тэдн дунд шугтгэсэн икар капиталын газарын гаргэж арсн үлэ.

США олэ үлэ, газарын нутгуд гаргэсн капиталын 1939 джид 12,5 миллиард доллар босн болла, 1957 джид 54,2 миллиард доллар күрч. Англэ, Франц, Деед Германи, Японь, Итали — тална арсн үлэ газарын нутгар тэсэн капитал шугарн нэгдэсн бийн США-н тэсэн капиталас хон баг. Тэр тустан США юмн бин йовх дээрн, нойрдж, тэдн цагт түрүмэ өрч эв.

Нарт дэлхэн капиталистическe ори-нутгуд, тар дотр, чидэ уга, уга-ядуны нк газарын аргэ уга болд, Америкни монополист кимдэр күч хөөсн бгч икар тэдн олэ орула. Америкни йовна то-дгнн сонсх-рарь болла, 1946—1947 джид америкни нк бичудин, газарын тэсэн капиталын ору-олон 30,3 миллиард доллар күрч. Эн ору эвдэ баг-гэж үлгдэж, тар юн-гэд гч хлэ, ховадж агад уга оругын тар оруудж тоолон уга.

США капиталын газарин нутгар гаргэж, олэ арсн үлэгдэ Англэ тунигэн халхурдэ дорднэ. Волн, эн дорднэ Америк дээр агад, дин-джиднэ. Одга цагт, Америкни газарын гаргэж арсн кергэр тэсэн капитал Англин капиталас 5 холван нк. Газарын капитал икар гаргэж тэ-вдэ, олэ икар үлэ, дэинд хөөн Аме-

рик Англэ хоёр хооронд кемжидэ нэг-нөгдэн ташалд, Волн ори-нутгуд «Британское содружество» эвдэ британски империя гүдг нэрдэж юм. Тэинд тийгдэ Волн учр, на-адж капиталистическe ори-нутгуд Англин чигр доратган орад далад капитал бодн баг-гэв, США дсг-шин боддэж йовд. Дэинд болла, британск содружествин ори-нутгуд Англэ Америк хоёрн эд-таврн, фабрик, заводудин гаргэж юм хурдтай болн тэидэс промышленность, сел-н эд-ахур кергэ сэрэ-кимдэр хурдтай авч газруд.

Британск содружествин нк-нк ори-нутгуд Америкни удам болонгтар далад бид капитал улс-улар бсд йовла, Англин капитал баг-гэв йовна.

Манад эрдн США-н тэсэн капиталын хөө 1900 джид 14 процент байд болла, 1956 джид 76 процент күрч бс. Англин капиталын хөө тар джиддэр 85 процентэс 17 процент күртэ доратган юм. Австрали дэинд хөөн түрүмэ 10 джидн эртд тэсэн ори-нутгуд оруудж тэсэн империалистическe ори-нутгудин инвестич, (олон джидн оруудж бсн капитал) 700 сая фунт стерлинг күрч; түүнэ 65 процентн Англин, 27 процентн, Америкни байдэ. Индл болн Оман Африкд оруудж бсн Америкни капитал, англин капиталас баг байдэ. Волн америкни капитал эн хоёр нутг бсд йовна.

Британск содружество байд ори-нутгуд Англэ Америк хоёрн хооронд боджид дорднэ, эн хоёр ори-нутгудин капиталистическe монополист эвдэж нк гад тар уга юм улс байдэн тэтхэн.

Сүл джидмүдн эртд газарин ори-нутгуд, олэ дэид, капиталын икар йовуудж йовсн Деед Германи боджана. Тэр тустан, Деед Германи, — Англэ, Франц хоёрн дару — гурвдэ орч ачидэ байдн. Джид йовсн Деед Германи экспорт капитал улс бсд йовна.

1959 джид Деед Германи оруудж бсд байд инвестичи 2,7 миллиард немс марк мбнэ күрч. Эн юн-гэсн Европеск ори-нутгудин хөөн 35 процент байдэ. Дунд болн Оман Америкни — 29 процент, Африк, Азий хоёрн — 10 процент мбнэ орж. Эндгэр тоолла, Деед Германи монополист эн дорд-дэид чигтгэв, боджид йовх бидэ.

дгэ. Газар нутгуд удам болгар, далад, олэ үлэ Деед Германи Англэс баг-гэж мбнэ оруудж тэидж. Волн, газарын гаргэж хурдтай промышлен эд-таврн болла, Англин күрч гэрч эв.

1958 джид нарт-дэлхэн капиталистическe ори-нутгудин газарин оруудж хурдтай промышлен эд-таврн 19 процентэс Деед Германи бсд, Англин хөө 18-м процент болла. 1958 джидн сүл бсднэ США газарын гаргэж хурдтай промышлен эд-таврн 10 процент баг-гэв, Англин — 4 процент күрч баг-гэв. Деед Германи хурдтай промышлен из-делий болла, тар цагта 14 процент номж бс.

США экономическe күчүн агад, нарт дэлхэн коммунистическe колдхач нэртэ болд, капиталистическe ори-нутг олч бийнэ үмэд оруудж акар зүтгэж, суудж гарсн государствос дэрү нинэ яри бгдэ-жэрт дэлхэд бийнэ дугар дг-дара тогтод, наад капиталистическe ори-нутгуд эврийн үлэгдэж, үлэ байдэсн саната.

Америкни империализм нарт-дэ-ждад, нойлхар сэдг санан, наад империалистическe государствод талсдэ байдн.

Нарт-дэлхэд босн хоёрдч дэинд хөөн, Англин чидэ күчн тэврн чиги, нарт дэлхэд бин нойрдж йовсн күч саната; франци, иона болн барн Деед Германи империалист-ич америкни болн англин монополист нойрджид газар, бийнэ эв-рийн политическe үмэд, чигр бсд эвэр, тэидэ ноолд кергэ йовна.

Капитализмын, дэинд хөөн, байд байд хийнэ. Советск Союзин Коммунистическe партин XXI хургин үлэ аша дгтэ гаргэжана. Нарт дэлхэн капиталистическe ори-нутгудин хооронд цүүгн улс-улар бсд йовна, — гэсн лавта. Нарт дэлхэн социалистическe системин ори-нутгуд хооронд нк, куцдэр, тогтолар йовх юмн бсд йд, нэг нийцдэ болла, капиталистическe системин ори-нутгуд дотран, газарын чиги бэр-шөг болдэ олэс авч хооронд тар уга байдэсн. Капитализмын тогтсн дг-дэран, ода, цагн эрд, көгшрэй, на-снэ чидэ, дотрн гаргэсн авч байдэ му, нийцэн уга болдэ бидэ цагт улс икар бсд йовна.

А. КОЧЕТОВ,
Экономическe наунин кандидат.